

UTDRAG

LÆRERVEILEDNING

Anne-Birthe Nyhammer Bjørøy
Bjørn Arild Ersland
Karianne Megard Grønli
Kjersti Lundetræ

Fable

2

VÆR OG KLIMA

Mye vær og mange klær

I Norge har vi klær til all slags vær. Vi har iskalde dager og varme dager. Vi må ha ull, regnjakker, tykke jakker, T-skjorter og shorts. Før vi kan kle på oss, må vi vite hva slags vær det er.

I mange land trenger de ikke å tenke på været. Det er varmt hele tiden. Klesskapet kan være nesten helt tomt. På fattene har de sandaler. De bruker T-skjorter og shorts hele året.

53

Læringsmål

Vi øver på:

Lese og skrive

- å lese faktasetninger med sammenheng og forståelse
- å kombinere skrift og bilder i en værmelding
- å lese og forstå symboler og tabeller i en værmelding
- lesestrategien til detektiven B. Gripe – se nøye på nye og viktige ord
- skriftforming med sikk-sakk-bokstavene: v, w, k, z, x, y

Muntlig kommunikasjon og språklig mangfold

- å lytte til og samtale om faktatekst vi har lest
- ord å forstå: værmelding, temperatur, klima, nedbør, symbol

Språket som system

- å utforske og beskrive ord og bilder i sammensatte tekster

Min læring

I Min læring får elevene mulighet til å vise sin kompetanse ved å utforske og bruke språket i aktiviteter sammen med andre. La elevene arbeide to og to for å samtale om hva de har lært. Til dette kapittelet kan elevene arbeide med venndia-

gram for å sammenligne ulike typer nedbør, og de kan løse kryssordet for å øve på kjente værsymboler. Dere kan også repetere lesestrategien til B. Gripe. B. Gripe legger merke til kameraord han leser ofte, forklarer hva nye ord betyr og finner nøkkelord i teksten. Min læring kan brukes både til oppsummering og til dokumentasjon av læring.

Oppstart

Gå inn på en værmelding på internett og snakk om værsymboler sammen.

Lese

Før dere leser

- Les overskriften og se på bildene sammen. Hvordan er været på bildene?
- Har du vært ute i sterk vind noen gang? Hvordan var det?

Arbeid med temaord

værmelding, temperatur, klima, nedbør, symbol

Les ordene i boblene. Skriv gjerne ordene i sirkler av farget papir og heng dem godt synlig i klasserommet. La elevene først snakke sammen to og to om ordene. Kan de forklare ordene for hverandre?

Er det noen av ordene de ikke vet hva betyr? Snakk sammen i klassen. Har elevene like forklaringer? Er det noen ord de ikke har hørt før? Forklar elevene ord de ikke kan fra før. La ordene henge oppe i klasserommet i perioden dere arbeider med temaet. Vis til ordene, og snakk om hva de betyr når de dukker opp i samtaler og tekster dere leser.

Mye vær og mange klær

Les teksten høyt sammen med elevene. Snakk sammen.

- Hva kler du på deg på iskalde dager?
- Hva kler du på deg på varme dager?
- Hva bør du ha i klesskapet når du bor i Norge?
- Hva er likt og ulikt i klesskap i Norge og i klesskap i land det er varmt hele tiden?

ARBEIDSBOK 2A SIDE 46–55

Oppgaver i arbeidsbok

- Venndiagram
- Lese og forstå tabeller
- Lese og forstå symboler
- Lesestrategi: B. Gripe
- Skriftforming: v, w, k, z, x, y

Tips til videre arbeid – se Fabel 1–2 Digital.

Min læring KOPIARK 5

EN VÆRMELDING TRENGER IKKE ORD

En værmelding trenger ikke ord

Har du et termometer?
Da kan du se hvor mange grader det er. Varmegrader er plus. Kuldegrader er minus. Null grader er midt mellom.

En værmelding trenger ikke ord. Den bruker symboler. Et symbol er et tegn som betyr noe. En sol betyr at sola skinner. En sky viser at det blir overskyet. En sky med en stjerne viser snø. En sky med dråper viser regn. Sol, regn, snø, hva blir været i morgen?

Vinden kan blåse fra alle retninger. Nord, sør, øst og vest.

Vinden har navn. Bris, kuling, storm og orkan. Brenner du bil når det er vindstille, går røyken rett opp. Symbolet for vindstille er en ring. Lett bris har en hake på pila. I lett bris ser du at de små greinene på trærne beveger seg. Jo mer det blåser, jo flere haker får pila. I stiv kuling kjennes du at vinden blåser mot kroppen. Du kan lenge deg framover uten å falle.

Har pila en trekant, blir det storm eller orkan. En orkan er veldig sjelden. Da blåser det så sterkt at båter og trær kan bli edelagt. I slikt vær er det best å være inne.

Heldigvis har vi værmeldinger. De forteller oss hvordan været skal bli.

stiv kuling full storm orkan

54

Oppstart

Finn en værmelding på internett for stedet dere bor, og studer de ulike symbolene. Hvordan skal været bli i dag? Hva slags vær meldes for de neste dagene? Hvordan er været andre steder i verden akkurat i dag?

Lese

Før dere leser

Fokus og Anna Lyse minner elevene på hva de skal gjøre før de leser.

- Hva ser du på bildene?
- Les overskriften. Hva tror du dette handler om?
- Kjenner du noen av symbolene på værkartet fra før?

mange

Kameraord er et ord vi leser ofte. Les ordet og finn kameraordet i teksten.

værmelding, symbol

Nøkkelordene kan hjelpe elevene til å huske og forstå teksten. Let og finn nøkkelordene i teksten. Snakk sammen om hvorfor disse ordene er nøkkelord i denne teksten.

- Les teksten høyt sammen med elevene.

Snakk sammen

- Hva bruker vi et termometer til?
- Hva skjer ute når det er kuldegrader?
- Se på ordet termometer. Det kan være lurt å dele opp slike lange ord i stavelser når vi leser. Finn vokalene og les med trykk på hver stavelse.
- Finn lange ord i teksten og les dem med trykk på hver stavelse.
- Legg merke til skrivemåten på kameraordet mange. Kan du flere ord med ng-lyd?

- Les teksten høyt sammen med elevene.

Snakk sammen

- Hva er et symbol?
- Hva er symbolet for snøvær?
- Hva er symbolet for regn?
- Hvorfor bruker værmeldingen symboler, tror du?
- Se på ordet skinner. Hva legger du merke til med skrivemåten?
- Finner du flere ord med sj-lyd i teksten?

- Teksten passer å lese selv for de elevene som nå er godt i gang med lesingen. Elevene kan trene på å lese kjente ord med flyt og lese teksten med innlevelse. Teksten passer også godt å lese høyt sammen. Snakk sammen om det dere har lest. Er det noen ord noen lurer på hva betyr?

Snakk sammen

- Hvor blåser vinden fra?
- Se på ordet *vind*. Hva legger du merke til med skrivemåten?
- Finn alle navn for *vind* i teksten?
- Hva betyr det at det er *vindstille*?
- Hva er navnet på den sterkeste vinden?
- Hva betyr strekene på pila i værmeldingen?
- Liker du når det blåser?

Skrive

Værmelding. Lag deres egen værmelding. I denne oppgaven kan dere ta utgangspunkt enten i en reell værmelding, eller dikte opp en drømme-værmelding. Hvordan hadde værmeldingen sett ut om det ble meldt nydelig vær eller det verste været dere kan tenke dere? Skriv og tegn.

Ved å bruke skriveoppgaver med en tydelig struktur legger Fabel opp til at de yngste elevene kan utforske og bruke skriftspråket på sitt nivå.

Fabels lesehjelper

I teksten om værmelding vil mange elever møte nye ord. I arbeidet med å lære nye ord skiller man gjerne mellom ord og begrep. Ordet vi bruker, for eksempel 'bris', refererer til kategorien eller begrepet 'vind'. Mange elever som har norsk som andrespråk, har mange begreper på plass, men må lære nye ord for allerede eksisterende begreper. Andre ganger må også elevene lære selve begrepet sammen med ordene. Derfor er det viktig at læreren vet om det kun er ordet 'vind' eleven må lære, eller om han eller hun også må lære begrepet, altså hva vind er. Kjenner eleven begrepet 'vind', er det lettere å lære hva 'bris' er.

- Lese ordet på nytt
- Lese setningen på nytt
- Lese avsnittet på nytt
- Lese videre og se om det kommer mer informasjon
- Spørre en venn
- Slå opp i en ordbok

Øv med Fabel detektivbyrå

På disse sidene blir vi kjent med lesedetektiven B. Gripe. Det er lurt å arbeide med én detektiv om gangen i starten. Les sammen og snakk om hva detektiven gjør. Minn elevene på at strategier er ulike ting vi kan gjøre når vi leser, som hjelper oss å forstå bedre. For å lære å bruke og huske på strategiene når vi leser, må vi øve. Etter hvert, når elevene har blitt kjent med flere av detektivene, kan man arbeide med flere samtidig. Her er forslag til aktiviteter for å trene på å bruke lesestrategiene:

Introdusere en ny detektiv

Elevene prøver å gjøre det detektiven gjør, når de arbeider med en ny tekst. Læreren modellerer og gjør oppgaven sammen med elevene først. Etter hvert kan elevene prøve å gjøre oppgaven selv.

Gi klassen et detektivopdrag

Læreren kan på forhånd ha skrevet et brev eller spilt inn en lydfil/video, der en av detektivene ber om hjelp til et oppdrag. Forklar at detektiven er på reise, er blitt syk eller har fått så mye å gjøre at klassen må komme og hjelpe til. I brevet/lydfilen forteller detektiven hvem han eller hun trenger hjelp med. La så elevene prøve å løse oppgaven for detektiven. De kan skrive eller spille inn en lydfil der de forteller hva de fant ut, og sende det tilbake til Fabel detektivbyrå.

Her møter elevene detektiven **B. Gripe**. Dette er detektiven som oppdager og oppklarer vanskelige ord underveis i lesingen. Elevene kan bruke ulike strategier for å finne ut hva nye ord betyr. Det kan være å lese ordet på nytt eller å lese setningen eller avsnittet en gang til for å se om man forstår sammenhengen bedre da. Andre strategier er å lese videre for å se om man får mer informasjon. Finner man det ikke ut, kan man slå opp ordet eller spørre noen.

B. Gripe er en ordsamler. Han finner viktige ord i teksten som hjelper leseren med å forstå. Dette er nøkkelord i teksten.

B. Gripe kan også ta bilder med kameraet sitt. Finner han korte, høyfrekvente ord som han kjenner igjen med en gang, knipser han bilder. Disse ordene kaller han kameraord, og de kan kjennes igjen som ordbilder.

Lese

Før dere leser

Se på bildene og snakk sammen.

- Hva ser du på bildene?
- Hva vet du fra før om Fabel detektivbyrå?

Les overskriften

- Hva tror du dette kommer til å handle om?

Fortell elevene at vi skal lese om en av de fem lesedetektivene. Denne detektiven har sin spesielle oppgave på kontoret. Les tegneserien og snakk sammen.

- Hvem handler tegneserien om?

- Hva er oppgaven til B. Gripe når han er på jobb?
- Hvilke verktøy bruker B. Gripe?
- Hva gjør han med forstørrelsesglasset?
- Hva gjør han med kameraet?
- Hva gjør han med nøkkelringen?
- Finn to viktige ord i denne teksten.
- Hvorfor gjør B. Gripe alt dette, tror du?

Snakk med elevene om hva de kan gjøre om det er ord de ikke forstår når de leser. Er det noen av disse tipsene de kan prøve ut? Oppmuntre elevene til å spørre om de ikke forstår, og ros elever som spør. Strategier for å finne ut hva ord betyr, kan være:

Lese med rollekort

Les og forstå med Fabel detektivbyrå kopiark 2A og 2B

La elevene trekke et kort. Elevene får nå i oppgave å være denne detektiven når de leser en tekst. De første gangene er det lurt at alle elevene har oppgaven til den samme detektiven. La dem prøve seg to og to på detektivoppgaven, før dere snakker sammen i klassen om hvordan de gjennomførte oppdraget. Når elevene blir bedre kjent med alle detektivene, kan de trekke ulike kort. Elevene skal gjøre det samme som detektiven gjør, når de leser teksten. Etter lesingen kan elevene gå sammen i grupper og fortelle hverandre om hva de fant ut da de løste detektivoppgaven sitt. Når alle får høre om og fortelle om hva de har gjort, bidrar det til å støtte leseforståelsen.

Arbeidsboka.

I arbeidsboka finner dere egne sider der elevene kan trene på lesestrategiene med tekster tilpasset nivået de er på.

Hvorfor forandrer klimaet seg?

• Hvordan er været?
• Er det kaldt?
• Blåser det?
• Vind, regn og temperatur.
• Været skifter.

• Vinteren i Norge er kald.
• Da har vi kaldt klima.
• I Afrika er det varmt klima.
• I Bergen er det våtere enn i Oslo.
• Det er kaldere på Nordkapp enn på Lindesnes.
• Årstidene har forskjellig klima.
• Vi har både kaldt og varmt klima.

Har du kjent hvordan sola varmer? Det stråler fra sola. Strålene går gjennom verdensrommet. Så treffer de oss. Jorda sender også stråler ut i verdensrommet. Slik har det alltid vært. Men nå er strålingen blitt forstyrret. Fly, biler, båter, jordbruk og fabrikker slipper ut gasser som forstyrrer strålingen. En av gassene heter CO₂. Vi trenger at det er akkurat passe mye av denne gassen. Men nå har vi for mye. Mange av strålene fra jorda slipper ikke ut i verdensrommet. Da blir det varmere på jorda. Været blir annerledes. Vi får mindre snø og mer vind, tørke og regn. Klimaet endrer seg. Det er dette vi kaller menneskeskapte klimaendringer.

været klima
enn

Gjør som B. Gripe.
• Se nøye på nye ord du ikke forstår, og finn ut hva de betyr.
• Finn viktige nøkkelord i teksten!

58 Illustrasjon: © J. A. 10-11 59

Oppstart

Lek: «Snø, regn, sol eller vind?»
Elevene står på en rekke. Hvis lærer sier *snø*, viser de snøvær med fingrene, *regn* – «hold» en paraply, sol – «ta på» solbriller, vind – hold armene rundt kroppen som om du holder på plass en jakke. Dersom noen gjør feil bevegelse, er de ute og må sette seg ned.

Lese

Før dere leser

- Fokus og Anna Lyse minner elevene på hva de skal gjøre før de leser.
- Hva ser du på bildene?
 - Les overskriften. Hva tror du dette handler om?
 - Kan du noe om klimaendringer fra før?

enn

Kameraord er et ord vi leser ofte. Les ordet og finn det i teksten.

været, klima

Nøkkelordene kan hjelpe elevene til å huske og forstå teksten. Let og finn nøkkelordene i teksten. Snakk sammen om hvorfor disse ordene er nøkkelord i denne teksten.

- Les teksten høyt sammen med elevene.

Snakk sammen

- Gjør som B. Gripe og se nøye på ord i teksten.
- Er det noen ord her som det er vanskelig å forstå?
- Hva betyr det at været kan skifte?
- Finn et nøkkelord i det du leste.
- Finn lange ord i teksten. Finn vokalene og les med trykk på stavelsene. Nye, lange ord kan det være lurt å lese på denne måten.
- Se på ordet *kaldt*. Hva legger du merke til med skrivemåten?
- Finn flere ord i teksten med bokstaver vi ikke hører når vi leser.

- Les teksten høyt sammen med elevene.

Snakk sammen

- Gjør som B. Gripe og se nøye på ord i teksten.
- Er det noen ord her som det er vanskelig å forstå?
- Finn et nøkkelord i det du leste.
- Finn lange ord i teksten. Finn vokalene og klapp stavelsene når du leser.
- Se på kameraordet *enn*. Hva legger du merke til med skrivemåten?
- Gå på ordjakt og finn alle ord i teksten som er navn.
- Hvordan er klimaet i Norge om vinteren?
- Hvordan er klimaet i Afrika om vinteren?

- Hva er ulikt med klimaet i Bergen og Oslo?

• • • Teksten passer å lese selv for de elevene som nå er godt i gang med lesingen. Elevene kan trene på å lese kjente ord med flyt og lese teksten med innlevelse. Teksten passer også godt å lese høyt sammen i klassen. Snakk sammen om det dere har lest. Er det noen ord noen lurer på hva betyr?

Snakk sammen

- Gjør som B. Gripe og se nøye på ord i teksten.
- Er det noen ord her som det er vanskelig å forstå?
- Hva betyr *endring*? Kan du andre ord som betyr det samme?
- Hvordan blir jorda varmet opp av sola?
- Hva på jorda slipper ut CO₂-gass?
- Hvor blir det av denne gassen?
- Hva skjer med været når klimaet endrer seg?
- Finn nøkkelord i teksten.
- Tegn og forklar hva som skjer når klimaet endrer seg.

Skrive

Klær og vær. Hvilke klær passer til ulikt vær? Hva tar du på deg når det regner? Hva tar du på deg når det er solskinn, og hva tar du på deg når det snør? Skriv først en liste sammen før elevene skriver sine egne.

Fabels lesehjelper

Ordet 'klima' er et ord mange elever er opptatt av. Likevel er det ikke sikkert at de kan forklare hva ordet betyr. God leseopplæring innebærer også at elever lærer strategier for å lære nye ord. I arbeidet med teksten «Hvorfor forandrer klimaet seg?» kan elevene gjerne få i oppdrag å bruke teksten til å finne ut mer om hva ordet 'klima' betyr. Lag gjerne et felles tankekart.

Regn, yr, snø og hagl

Hvis det ikke kom nedbør, hadde jordkloden tørket ut. Brønnene hadde blitt tomme, og innsjøer og elver hadde forsvunnet.

Regn, yr, snø og hagl er nedbøren som sørger for at vi kan bruke vannet på jorda om og om igjen.

Regn, yr, snø og hagl går i en evig runddans: **Vannets kretsløp.**

Erna Osland

Kretsløpet

Et kretsløp har hverken ende eller start. La oss likevel starte med regnet: Regn, yr snø og hagl faller fra himmelen og lager innsjøer, elver og hav på jorda. Opp stiger det damp! Og av dampen blir det skyer som igjen blir til regn, yr, snø og hagl.

Erna Osland

Klima-quiz

- 1 Hva er forskjellen på vær og klima?
- 2 Hvordan ser vi klimaendringene?
- 3 Hva er global oppvarming?
- 4 Kan du navne på en eller to gasser som fører til oppvarming av Jorden?
- 5 Er drivhusgass og klimagass det samme?

Ole Mathiesen

60 Se fast på side 179 61

Oppstart

Undersøk vann! Hell en liter vann i en kjele og la det koke. Hva skjer? Hell vann i en flaske og sett den i frysen. Pass på at flasken ikke er helt full, og sett en strek dit vannet rekker. Hva skjer når vannet fryser? Skriv en rapport om forsøket.

Lese

Før lesing

- Se på sidene sammen før dere begynner å lese.
- Hva er overskriftene? Hva ser dere på bildene? Hva slags tekst er dette? Hva tror dere dette skal handle om?

Under lesing

- Les teksten høyt for elevene. Stopp opp ved lange eller vanskelige ord underveis. Spør om noen vet hva det betyr, og kan forklare. Hva betyr ordet *kretsløp*?
- Etter å ha lest første side stopper dere opp og ser på tegningen. Hva betyr de røde pilene på tegningen?
- Les videre på neste side. Stopp opp og vis tydelig for elevene at her kommer forklaringen på ordet fra forrige side. Når vi lurer på hva et ord betyr, kan det hende at forklaringen kommer om vi prøver å lese litt videre i teksten.

- ### Etter lesing
- La elevene lese spørsmålene på nytt og la dem snakke sammen to og to.
 - Kan de finne svarene i teksten? Kan de finne svarene andre steder vi har lest? Er det som står i denne teksten, sant? Hvorfor har noen skrevet denne teksten?

Dette oppslaget er et utdrag fra boka *Når det regner i Afrika* skrevet av Erna Osland.

Har dere lyst til å lese mer om klima, kan dere låne boka på biblioteket.